ברית המיעוטים המודרים: מנחם בגין ונאום הצ׳חצ׳חים

מנחם בגין היה אדם מלא סתירות. מפקד מחתרת ונץ מדיני מובהק, שגילה רגישות יוצאת דופן לחיי אדם; ג׳נטלמן אדיב וחם, שתקף ללא רחמים עמיתים שסירבו להיכנע לרצונו; פולני בכל רמ״ח איבריו, שזוהה והזדהה יותר מכל ראש ממשלה אחר עם עדות המזרח; הלוחם הנצחי למען ארץ ישראל השלמה, שהיה הראשון למסור שטחים תמורת שלום; המפקד שאילץ את אנשיו להניח את נשקם כשהותקפו בסזון ובאלטלנה כדי למנוע מלחמת אחים, אולם כמעט והצית מלחמה כזו בעצמו במאבק נגד הסכם השילומים; הדמוקרט המושבע שסירב בעקביות לשקול דרכים אחרות להגיע לשלטון מלבד פתק הבוחר, אולם שלט במפלגתו ביד ברזל שלא הייתה לה מקבילה במפלגות אחרות באותם ימים. בהיסטוריה הישראלית יש רק מעט פוליטיקאים מרתקים וחידתיים כמו מנחם בגין, ועוד פחות שמילאו בה תפקיד כה מרכזי.

חייו הפוליטיים של בגין עמדו בסימן מאבקו כאופוזיציונר נצחי להגיע לשלטון, מאבק שהגיע לסיומו ב׳מהפך׳ של שנת 1977. לכאורה, ניתן יהיה לצפות כי הבחירות הבאות – בשנת 1981 – יהיו רגועות יותר ודרמטיות פחות מאלו שקדמו להן. למעשה, ההפך התרחש, ומערכת בחירות זו נחרתה בזיכרון הציבורי כאחת הסוערות ביותר בתולדות ישראל. אולי הסיבה לכך טמונה באופי הדו־משמעי של הניצחון שהשיג הליכוד בשנת 1977: המפלגה שבגין עמד בראשה גדלה אז בארבעה מנדטים בלבד לעומת הבחירות הקודמות, ב־1973, לכדי 43 מנדטים – תוצאה צנועה למדי בשביל מפלגת שלטון באותה תקופה. לשם השוואה, רשימת ׳המערך׳ שהורכבה בעיקר ממפלגת העבודה זכתה בבחירות הקודמות ל־51 מנדטים, ובאלו שקדמו להן ל־56. ניצחון הליכוד הושג במידה רבה באמצעות פיצול קולות השמאל בין המערך, שקיבל 32 מנדטים, לבין מפלגת ד״ש שזכתה ב־15; משמע, יותר משהבוחר נתן אמון

זריקת המרץ ותחושת הגאווה. אוהדי בגין ב-1977.
ארכיון דן הדני, האוסף הלאומי לתצלומים על שם משפחת פריצקר, הספרייה הלאומית.

בליכוד, הוא הביע אי אמון במערך. בזמן הקדנציה הראשונה של בגין כראש ממשלה אפשר היה להאמין שניצחון הליכוד היה מקרי וחד־פעמי, ושעם התפרקותה של ד"ש והתייצבותה של מערכת פוליטית דו־מפלגתית יבוא שוב יתרונו האלקטורלי של המערך לידי ביטוי מלא. יתר על כן, כלל לא היה ברור אם יש לראות את כהונתו הראשונה של בגין כראש ממשלה בגדר הצלחה. הסכם השלום עם מצרים, שזכה אומנם לתמיכה רחבה בציבור, עורר התנגדות עזה דווקא בתוך ביתו הפוליטי של ראש הממשלה; ואילו המדיניות הכלכלית של ממשלת בגין, אף כי כללה כמה רפורמות נחוצות, הובילה בטווח הקצר לתוצאות קטסטרופליות. מציאות זו דחפה את השמאל להשקיע את כל כוחותיו במאבק לשוב לשלטון ולהוכיח ש־1977 לא הייתה אלא מעידה חד־פעמית, ואת הימין היא דחפה להשקיע את כל כוחותיו במאבק להיאחז בשלטון ולהוכיח כי ניצחונו איננו מקרי.

לבגין עצמו היה המאבק חשוב גם באופן אישי, שכן ב־1977 הוא עצמו לא מילא אלא תפקיד משני: כשלושה חודשים לפני הבחירות הוא לקה בהרעלת קיבה ולאחר מכן בהתקף לב, ואושפז במשך שבועיים. את ניהול הקמפיין נטל לידיו עזר וייצמן, שרק שנים ספורות קודם לכן קרא תגר על מנהיגותו של בגין במפלגה. גם כששוחרר בגין לביתו לא היה במיטבו, המעיט בהופעות פומביות, והתקשה להתנגד לוויצמן, שהעדיף סגנון שונה של תעמולת בחירות מזה שהנהיג בגין בשנים קודמות. סביר, אם כך, שאחרי המהפך לא חש בגין בנוחות עם העובדה שהניצחון לא נרשם על שמו, וביקש להוכיח לעצמו ולאחרים כי הוא יכול לנצח בכוחות עצמו, ובדרך המקובלת עליו. בחירות 1981 התאפיינו לפיכך בסגנון הסוער והדרמטי שזוהה כל כך עם דמותו של בגין, ובשום מקום לא בלטה עובדה זו כמו בנאום שנשא ב־28 ביוני 1981 בכיכר מלכי ישראל (לימים כיכר רבין) בתל־אביב.

נאום זה נחרת בזיכרון הציבורי מכמה סיבות. הודות לקהל הרב שהאזין לו, ולעובדה שהתקיים יומיים בלבד לפני הבחירות, הוא נתפס במידה רבה כשיאה של מערכת הבחירות הסוערת; וכמובן, אי אפשר להתעלם מהעובדה שהשימוש הרטורי המבריק שעשה בגין ב"נאום הצ'חצ'חים" שנשא דודו טופז ביום שלפני כן, ונגע באחת הנקודות הרגישות ביותר של הציבור הישראלי. אולם בחינה מעמיקה יותר של הנאום תגלה כי יש בו יותר מכך: במובנים רבים, נאום זה כולל את רוב המוטיבים החשובים בחייו ובמשנתו של מנחם

הבחירות היו כמו בגין: סוערות ודרמטיות. בגין נואם במערכת הבחירות של 1981
צילום: יעקב סער, לע"מ

בגין, וכך הוא מהווה, אולי יותר מכל טקסט אחר, מעין תמצית מזוקקת של עולמו.

אפשר לראות זאת קודם כול במדיום שבו הועבר הנאום. כפוליטיקאי מודרני, בגין עשה שימוש במגוון אמצעי תקשורת: הוא כתב מאמרים, ספרים ועלוני תעמולה, הופיע ברדיו ובטלוויזיה, ונאם מעל בימות מכובדות. אולם אין ספק כי המדיום האהוב עליו, זה שבו היה במלוא כוחו והביע את מלוא כישרונותיו – היה הנאום, ודווקא נאום מהסוג שנישא בכיכרות מול הציבור הרחב, ולא באולמות מול מאזינים ישובים ומעונבים.

מבחינת התוכן, הרי לכאורה מדובר בנאום בחירות רגיל, כזה שתוקף את היריב הפוליטי, מציין את הישגי הממשלה המכהנת ומפרט הבטחות לעתיד. ואכן, כל הרכיבים הללו נמצאים בנאום: בגין תוקף את השמאל ואת העומד בראשו, שמעון פרס; מציין הישגים כתקיפת הכור בעיראק ופרויקט שיקום שכונות; ומתאר את תוכניותיו לקדנציה הבאה. אולם בין השיטין, באורח אופייני לו, הוא שב ומתייחס בפירוט ובהעמקה לאירועים היסטוריים, שחלקם התרחשו כמעט ארבעים שנים קודם לכן והרלוונטיות שלהם להווה כמעט ולא קיימת, לכאורה. לעיתים קשה להשתחרר מהרושם שבגין רק יוצא ידי חובתו בדיבור על ההווה כדי לשוב

בכל הזדמנות לדבר על העבר. רבים ביקרו למשל את נטייתו לשוב ולספר סיפורים מימי האצ״ל בפני קהל שחלקו הגדול נולד לאחר התפרקות הארגון, וראו בכך אנכרוניזם ושגיאה פוליטית גסה. למעשה, ההפך הוא הנכון: המיתוסים שבגין טיפח סביב האצ״ל היו אחד המקורות החשובים לכוחו הפוליטי, גם בקרב מצביעים שלא היה להם כל קשר אישי או משפחתי לארגון. בגין הצליח ללכד סביבו קהל חסידים גדל והולך לא משום שהציע לו תגמולים חומריים, ואפילו לא משום שהציע לו גדולה לאומית. הצלחתו של בגין טמונה ביכולתו להעניק לתומכיו תחושת זהות ושייכות שיכלו להתגאות בה. בעוד המיתוסים המכוננים של השמאל – כגון אלה הקשורים בעלייה השנייה, במורדי הגטאות או בפלמ״ח – היו אקסקלוסיביים ביותר והציבו במרכזם רק גיבורים אשכנזים, חילונים וסוציאליסטים, הרי בגין הקפיד לאורך עשרות שנים להדגיש את חלקן של קבוצות רבות ומגוונות בעם ישראל במיתוס הראשי שביקש לטפח, מיתוס ׳המשפחה הלוחמת׳.

בייחוד הדברים אמורים בחלקם של בני עדות המזרח באצ״ל ובלח״י. כאן באה לעזרתו של בגין העובדה שהמזרחים אכן היו קרוב לשליש מחברי האצ״ל – יותר מחלקם באוכלוסייה הכללית באותם ימים – ושכמחצית מ־12 עולי הגרדום של האצ״ל והלח״י היו ממוצא מזרחי. באמצעות סיפורם הדרמטי והמרגש של פיינשטיין וברזני, סיפור שבגין אהב לספר לעיתים מזומנות, הוא העביר לקהל שומעיו את המסר שכל עם ישראל נטל חלק מלא ושווה במאבק ההרואי של המחתרת, ולפיכך שלאשכנזים ולמזרחים כאחד יש מניית ייסוד במדינת ישראל.

המזרחים היו אולי הקבוצה הבולטת ביותר ששולבה באתוס הלאומי שקידם בגין, אולם היא לא הייתה היחידה. בשקט, בעדינות, ולעתים קרובות רק במשתמע – ערערה הרטוריקה של בגין גם על ההנחה הרווחת שהלאומיות הישראלית היא חילונית בהגדרתה. בגין לא היה כמובן הראשון לעשות זאת, אולם הוא היה ראש הממשלה הראשון שעשה זאת – והעובדה שהוא לא השתייך לציבור הציוני־דתי או החרדי רק הגבירה את הרושם שהתעורר בעקבות יחסו החם והאוהד לדת. כמי שניהל אורח חיים שאין דרך טובה יותר להגדיר מאשר ׳מסורתי׳, נושאים דתיים לא עמדו במקום הראשון באג׳נדה של בגין, ונדירות בלבד יזם דיון עליהם. אולם כאשר התעורר דיון כזה הוא עמד כמעט תמיד בצד הדתי, לפעמים בתקיפות, באשר הוא לא ראה כל הפרדה ברורה בין לאומיות לדת ביהדות. אכן, יחסו לדת מעולם לא עמד במרכז עולמו הפוליטי, אלא ברקע, אולם

עובדה זו לא הפחיתה כהוא זה מחשיבותו ומהשפעתו של נושא זה על המצביעים. גם בנאום שאנו עוסקים בו הדת איננה נושא גלוי ומפורש, אולם היא נשזרת בחוטים דקים לאורך ולרוחב. בגין משלב בטבעיות בדבריו ביטויים כ״ברוך השם״, ״אם ירצה השם״ ו״בעזרת השם״, מזכיר את חיילי צה״ל ה״קדושים״ ואת ״תורתנו הקדושה״, ומנגח את פרס שחירף ״מערכות אלוהים חיים״ (ביטוי שבמקורו המקראי מתייחס לגוליית, ולכן יוצר הקבלה מתבקשת בין בגין לדוד המלך). בשיא הנאום, שבו ממטיר בגין אש וגופרית על דודו טופז, הוא מגדיר את דבריו לא פחות משלוש פעמים כ״חילול השם״. באמצעות רטוריקה כזאת בגין לא מתחייב למעשה לשום מדיניות ספציפית בתחום הדתי, אולם מבהיר מעל לכל ספק כי היהדות המסורתית היא חלק אינטגרלי ובלתי נפרד מהלאומיות הישראלית, וכך מזמין מסורתיים, דתיים וחרדים לבוא ולהתחמם לאורה של מדורת השבט.

המסר העיקרי שבגין ביקש להעביר לתומכיו בנאום הוא כי אנשי המערך אינם אמינים ואינם נאמנים; בכך הוא הצביע על ליקוי אופי שיש לו השלכות מעשיות. בשורה של סיפורים ואנקדוטות מבקש בגין להוכיח לשומעיו כי שמעון פרס הוא אדם שמועל באמונם של שותפיו במערך, שבעצמם אינם מגלים את הנאמנות שמצופה מהם לגלות כלפי מדינת ישראל וממשלתה. את חוסר הנאמנות שלהם מציב בגין לעומת ההתנהגות שלו ושל חברי הליכוד בזמן משבר אנטבה, והמסקנה ברורה. אך נוסף על המתקפה הגלויה הזאת, בגין עושה במושג הנאמנות שימוש נוסף, חבוי, שלא נועד לתקוף אלא דווקא להתגונן. במהלך השנים שלפני הנאום עמד בגין בפני ביקורת עזה מימין בשל נכונותו למסור את סיני למצרים ולפנות את היישובים הישראליים בחצי האי בתמורה להסכם שלום. ביקורת זו האשימה אותו – במפורש או במשתמע – שזנח את הרכיב הבולט ביותר באידאולוגיה שלו, המחויבות לארץ ישראל השלמה. בגין התמודד עם הביקורת במגוון דרכים, אם כי לא בלי קושי, אך בנאום זה הוא לא הזכיר במילה את הפינוי המתוכנן של סיני או את הביקורת עליו. במקום זאת, חזר והדגיש את נאמנותו לארץ ישראל, תוך שהוא מפרט את מספר היישובים החדשים שהקימה ממשלתו ומצהיר: ״לעולם לא נעזוב את השומרון! לעולם לא ננטוש את יהודה! לעולם לא נצא מרצועת עזה! לעולם לא נרד מרמת הגולן! זו ארצנו, מולדתנו!״. הצהרות נאמנות אלו נועדו לחפות על העובדה הפשוטה שבגין עמד להיות ראש הממשלה הראשון בהיסטוריה הישראלית שמפנה יישובים יהודיים על מנת להעביר את האדמה שעליה ישבו

לידי מדינה ערבית – עובדה שעוררה מחאה בקרב חלקים גדולים ממפלגתו שלו.

בנאום זה באה לידי ביטוי התרומה החשובה ביותר של בגין לציבוריות הישראלית: זריקת המרץ ותחושת הגאווה שהעניק לקבוצות אוכלוסייה שהודרו ונדחקו לשוליים במשך עשרות שנים, והחזרתן למרכז הבימה כחלק אינטגרלי מהלאומיות הישראלית. אולם באותו נאום באה לידי ביטוי גם העובדה שמהלך זה התבצע במידה רבה באמצעות הצבעה על אויב משותף – השמאל – וניהול מאבק יצרי וסוער נגדו. לשני ההיבטים הללו יש עד היום נוכחות בולטת, ייתכן שאף יותר מאשר בשנות השבעים והשמונים, והם מעצבים במידה רבה את דמותו של הימין הישראלי בהווה. בגין כונן את הימין בעיקר כברית של מיעוטים מודרים: יוצאי אצ"ל ולח"י, מזרחים מסורתיים וחובשי כיפות סרוגות. מאוחר יותר הצטרפו לברית זו, במידה חלקית לפחות, שתי קבוצות נוספות – עולי בריה"מ לשעבר והחרדים. המשותף לכל הקבוצות הללו, מעל הכול, הוא התנגדותן לשמאל; אולם האם הן חולקות גם אידאולוגיה חיובית משותפת? הרכיב הקבוע באידאולוגיה של הימין לפני המהפך היה ללא ספק המחויבות לארץ ישראל השלמה, אולם קשה שלא לתהות אם התקדים שיצר בגין עם פינוי יישובי סיני (מהלך שעליו חזר מנהיג אחר של הליכוד, אריאל שרון, יותר משני עשורים לאחר מכן ב'התנתקות' מגוש קטיף) לא הפך את המחויבות האידאולוגית הזאת לאות מתה, והאם היא עדיין הקו המחבר בין המגזרים הללו. הימין הישראלי ייבחן בשאלה אם ימשיך לתחזק את הברית הפוליטית המלכדת אותו באמצעות מאבק נצחי כנגד שמאל הולך ומתכווץ, ותו לא – או שמא ישתמש בתשתית הפוליטית שיצר בגין כדי להוציא לפועל משנה אידאולוגית חיובית משל עצמו, ותהא בתחום המדיני־ביטחוני, בתחום יחסי דת ומדינה, או בתחום היחסים בין הרשות המחוקקת, המבצעת והשופטת.

אלעד נחשון

מנחם בגין

יהודים! אחים! לוחמים!

אדוני ראש העיר, עמיתיי, חבריי וידידיי, חברי הממשלה, חברי הכנסת, חברי מועצת העיר, אזרחי ישראל, תושביה של תל־אביב–יפו,

אמש, במקום הזה, היו הרבה דגלים אדומים. היום יש פה הרבה דגלי תכלת־לבן. זהו ההבדל המוסרי, ההיסטורי, האידיאולוגי, בינינו לבין המערך הסוציאליסטי. הם עדיין לא למדו מה מסמל הדגל האדום בתקופתנו. זה דגלו של הטרום־נאציזם, אבל על הנאציזם לא אדבר הלילה. אדבר על הקומוניזם. זה הדגל של שנאת ישראל ואספקת נשק לכל אויבי ישראל מסביב. זהו הדגל של רדיפת היהודים ורדיפת העברית. זה הדגל של מחנות ריכוז ודיכוי האדם. זה הדגל של השעבוד, של האיבה, ואת הדגל הזה הניפו אמש אלה שהובאו מכל קצות הארץ באוטובוסים ובמשאיות של הקיבוצים.

הלילה הזה, תחת הדגל הכחול־לבן, דגלנו היחיד ואין שני לו, באנו לבקש אתכם לחדש את האמון בחבריי ובי, למען נקים ממשלה חדשה שתשרת את האומה ארבע שנים נוספות. עתה, עליי להוכיח את צדקת קריאתנו ולנמק אותה.

אנחנו שינינו מן היסוד את שיטת ההגנה על עמנו מפני המחבלים המרצחים. בימי ממשלות המערך היה תגמול. איננו מזלזלים בו. היו באים המחבלים המרצחים, תופסים בני ערובה, הורגים איש, אישה וילד, ולאחר מכן היה צבאנו יוצא מן המחבלים ועושה בהם שפטים. אנחנו שינינו את השיטה הזאת מן הקצה אל הקצה. אין עוד תגמול. יש יוזמה מונעת: אנחנו יוצאים לקראתם, חודרים אל תוך בסיסיהם ושם אנחנו עושים בהם שפטים. איננו עוד מחכים עד שיבואו אלינו וישפכו דמנו. אנחנו חודרים אל הבסיסים של המחבלים ואנחנו לא נותנים להם מנוח, לא ביום ולא בלילה. לעיתים אנחנו מכים בהם שלוש פעמים בעשרים וארבע שעות, מן הים, מן היבשה, מן האוויר. חיל ורעדה מנת חלקם. אימה ופחד נפלו עליהם. אין להם זמן להתארגן ולתכנן ולהתנפל עלינו.

ולכן, מאז משגב־עם חלפו כבר חמישה־עשר חודשים. לא הייתה אפילו חדירה אחת מלבנון לארץ ישראל. זה נכון שהם ניסו לבוא אלינו בבלון מנופח, נפוח, בטילים. הורדנו אותם! פעם שנייה הם ניסו לבוא בגלשנים, הם נפלו! מאז משגב־עם לא הייתה פגיעה על ידי חדירת המחבלים לתוך ארץ ישראל. זוהי ההגנה היעילה, האמיתית, על עמנו, על ילדינו, על נשותינו, על אזרחינו, על כל עם ישראל – ובהגנה זו נמשיך גם בעתיד.

משגב־עם: בחדירת מחבלי חזית השחרור הערבית לקיבוץ משגב־עם שבגבול לבנון, באפריל 1980, נרצחו מזכיר הקיבוץ, אחד מהפעוטות שהמחבלים לקחו כבני ערובה, וחייל. המחבלים חוסלו.

על־פי שיטה זו, כמעט בדיוק לפני שלושה שבועות, על־פי החלטת הממשלה, יצאו טייסינו לעבר בגדאד והשמידו את הכור האטומי. היום אין כבר ספק שסדאם חוסיין, אותו עריץ דמים אשר רצח במו ידיו את טובי ידידיו כדי להשתלט על ארצו, הכין לנו פצצות אטומיות. הוא, לפני יומיים פנה לכל עמי ערב ואפילו לאומות אחרות בקריאה: הבו לנו פצצות אטומיות. והיום הוא אמר לגברת ברברה וולטרס, מן הטלוויזיה האמריקאית, במפורש: ישראל אסור לה להתקיים. ואנחנו דורשים לפתח פצצה אטומית. אהה? ואנחנו ניתן לו לפתח פצצה אטומית?

ידידים יקרים,

ימים נוראים ולילות קשים עבדו עלינו מאז נודע לנו שבאוסיראק מכינים נגדנו פצצות אטומיות. הייתה לנו דילמה נוראה. נניח שאנחנו לא עושים שום פעולה. מה יהיה עלינו, וקודם כול על ילדינו? חמש מלחמות ניהלנו בארץ הזאת. בכולן ניצחנו. איננו רוצים מלחמה שישית. איננו רוצים יתמות ושכול. אנחנו רוצים לתת לעמנו תקופה היסטורית של שלום עם כל שכנינו. אבל אם המלחמה היא מה שנקרא בלעז "קונבנציונלית" (שקט ידידים, שקט, תנו לי לדבר, שקט, שקט ידידים. אני כבר נואם בפעם העשרים וחמש, עליכם להבין, שמעו בשקט, בבקשה מכם) – בכל המלחמות הקרויות "קונבנציונליות" היו לנו קורבנות רבים, קדושים, בקרב חיילינו. אבל הצבא שלנו היה מסוגל להגן על נשותינו וילדינו, וילדי ישראל לא נפגעו מעולם. הפעם, עם פצצות אטומיות בידי עיראק, אויב דמים אכזרי, כאשר היינו יוצאים לרחובות ורואים קבוצת ילדים שלנו משחקת, היינו מתבוננים בהם והיינו שואלים את עצמנו: היום הם בני חמש. בעוד שנתיים, שלוש שנים, יהיו בני שבע או שמונה. מה יהיה עליהם כאשר בידי סדאם חוסיין יהיו אפילו רק שתיים או שלוש פצצות נוסח הירושימה ונגסאקי? הרי רבבות מהם עלולים להיהרג או להיפגע. אם הם נפגעים, יהיו אינווילידים לשלושה דורות או יותר, על פי הניסיון שהיה ביפן.

אינווילידים: נכים.

ולכן שאלנו את עצמנו: מה נעשה? איך נסלח לנו לעצמנו אם הלילה לא נפעל? זה היה החלק הראשון של השאלה. והחלק השני היה: ואם נשלח את טייסינו, שם ישנו מבצר, שדה תעופה מיוחד, עם מטוסי יירוט. שם ישנם אס אֵי 2 ו־3, טילים קרקע־אוויר היכולים להגיע לגובה של 100 אלף רגל, שלושים קילומטר, אס אֵי 9 – 15 אלף רגל, גם בגובה רב וגם בגובה נמוך. מה יהיה אם הטילים האלה יורידו את מטוסינו ואת טייסינו, וחלילה ייהרגו או יילקחו בשבי? ובעיראק, השבי גרוע ממוות. משום שהעיראקים מענים את שבוייהם עינויי תופת. אפילו אי אפשר בלשון אנוֹש לתאר מה הם מסוגלים לעשות לשבוי, לחייל או לקצין ישראלי שנפל בידיהם. רק הסורים הם אחריהם באכזריות כזו. כך היינו צריכים לשאול את עצמנו בדילמה הנוראה שהייתה מנת חלקנו. ביום הראשון לפני שלושה שבועות, בדירתי בירושלים, נפגשה הממשלה, ואני קיבלתי, אי־שם בין 5:00 ל־5:30, את הידיעה הראשונה מן הרמטכ"ל, ויצאתי אל חברי וידידי, ויכולתי לומר להם: רבותיי, ברגעים אלה טסים מטוסינו לעבר בגדאד, להשמיד את הכור האטומי ולהציל את ישראל. כעבור שעה ועשר דקות הודיעני הרמטכ"ל, ואני יצאתי ומסרתי לחבריי את ההודעה לאמור: המטרה הושמדה, כל טייסינו חוזרים הביתה. כעבור שעה ועשרים קיבלתי את ההודעה הסופית מאת הרמטכ"ל: כל טייסינו נחתו בשלום בבית, איש מהם לא נפגע. והכור האטומי קרס נפל, איננו! לא יהיה עוד! ילדי ישראל יחיו! ויקימו בתים להם! ועם ישראל יחיה בארץ ישראל, לדורי דודות, ולא יהיה מחריד. זאת הייתה פעולת הישע, למען עמנו, ובעיקר, למען ילדינו.

מה אמרו למוחרת היום אנשי המערך? הם הודיעו: לא הייתה שום סכנה מן הכור, אפשר היה לחכות עוד חודשים רבים. מר פרס אמר לי, לא פחות ולא יותר, שהוא היה מוכן לנסוע לפריז ולדבר עם מיסייה מיטראן. אני זקוק למר פרס כדי לנסוע לפריז? מיסייה מיטראן ואני היינו ידידים בשנת 1954. אנחנו כותבים איש לרעהו: מיסייה פרזינדט, שֵר אָמִי; מיסייה לֶה פרמייר מיניסטר, שר אמי. אני זקוק לשירותיו הטובים של מר פרס? הוא ייסע? הוא יסדר לנו את העניין של הכור האטומי? אינפנטיליות, ילדותיות! בשיחה אחת, מר שיראק, שהיה ראש הממשלה אצל הנשיא ז'יסקאר־ד'אסטן, יצא לבגדאד וחתם על הסכם. עיראק תספק עשר שנים נפט לצרפת, ותמורת הספקה זו, צרפת תיתן לה את הידע והכור של שבעים מגוואט: איך לפתח פצצות אטומיות. אז מר פרס ישוחח פעם אחת עם מר מסייה מיטראן וכל ההסכם יבוטל. מספר פצצות אטומיות לא תהיינה? אינפנטיליות,

מיסייה מיטראן: מר [פרנסואה] מיטראן, נשיא צרפת, איש המפלגה הסוציאליסטית.

שר אמי: cher ami, חבר יקר.

אני חוזר ואומר, ובינתיים הכור היה עובד, עשרים וארבע שעות, ומכין לנו את הפצצות, נוסח הירושימה ונגסאקי. אבל מה קרה בקשר עם דבריהם של מר פרס וחבריו? תרגמו אותם באותו יום, שבו יצאו מפיהם, לצרפתית, לאנגלית. לעשרות שפות. שלחו את הדברים שלהם לעולם כולו. בפריז, לה־מונד, על מי הסתמך העיתון העוין הזה? על דבריו של מר פרס. בבריטניה, על מי הסתמך הטיימס הלא ידידותי? על דבריו של מר פרס. הניו־יורק טיימס, שאף הוא איננו מאוהבי ישראל הגדולים, על מי הסתמך במאמרו הראשי, המגנה את ישראל? על דברי אנשי המערך, מר פרס וחבריו. כך הם התייצבו נגד העם בישראל, נגד ממשלת ישראל, נגד האינטרס של ישראל, ונתנו יד לזרים ולחורשי רעתנו.

עכשיו תראו את ההבדל, איך אנחנו נהגנו בשעת צרה לעמנו. עכשיו תשמעו בשקט את כל הסיפור. הוא חשוב ומעניין, עליכם לדעת אותו. נלקחו בשבי, בטיסה, למעלה ממאה יהודים והובלו לאנטבה באוגנדה. באותו יום הייתה ישיבה של ועדת חוץ וביטחון בקומה השביעית של משרד הביטחון, ובאותה שעה התקיימה ישיבת ממשלת ישראל בראשותו של מר יצחק רבין. לפתע נכנס מר רבין לישיבתנו. מתנשם ומתנשף ואומר, רבותיי, ברגע זה קיבלה הממשלה החלטה, לפתוח במשא ומתן עם המחבלים, כדי להחליף מחבלים באזרחים חטופים. לא הייתה לנו בררה אחרת. משום שהמחבלים הודיעו: אם לא תמסרו עד שעה מסוימת הודעה זאת, אנחנו נתחיל להוציא להורג, יהודי אחד כל חצי שעה.

החל ויכוח גדול בוועדת חוץ וביטחון. אני ביקשתי הפסקה. הצעתי לחבריי, לחברי הליכוד, לצאת עימדי לחדר אחר, התייעצנו. ואני אמרתי לחבריי וידידיי: רבותיי, עיקרון הוא דבר חשוב. מי כמונו יודע זאת. אבל כאשד מדובר בדם יהודי אין עוד שום חשיבות לשום עיקרון, צריך להציל את אחינו משפיכות דמים. לכן אני מציע, שאנחנו נחזור לוועדת חוץ וביטחון ונודיע שאנחנו, הליכוד, מקבלים את האחריות הציבורית על ההחלטה לפתוח במשא ומתן עם המחבלים.

חזרנו לחדר הגדול. ביקשתי רשות הדיבור. מסרתי הודעה זו: אנו תומכים בהחלטת הממשלה ומקבלים עליה אחריות ציבורית. מר רבין ממש השתפך מרוב התרגשות. הודה לנו, שיבח אותנו ... לפני כן הביא נוסח שגלילי כתב אותו – גלילי כותב לפעמים ניסוחים רעים מאוד – גם שלשום הוא כתב את הנוסח הרע הזה. ובכן, אני ביקשתי לשנות את הנוסח, והצעתי משלי, והוא נתקבל על דעתו של ראש הממשלה

והממשלה כולה. החל המשא ומתן. אנחנו קיבלנו אחריות. אנחנו לא היינו חייבים לעשות זאת. יכולנו לומר: אנחנו לא מסכימים. יש רוב. תחליטו אתם. לא! לא ככה נהגנו! בעת צרה, יהודים צריכים לעמוד יחד. עם ישראל יחד עומד! עד שהוא מתגבר על הצרה ופותר את המשבר! או־אז נתקבלה החלטה פה אחד, באחריותנו.

למחרת היום הזמין אותי ראש הממשלה, מר רבין ואמר: ייתכן ותהיה אפשרות לפעול בצבא ולנסות להציל את החטופים. הוא היה פסימי מאוד. הוא אמר: אני חושב, חושש, שיהיו לנו הרבה אבדות בנפש. אבל אני רוצה לשאול אותך, מה דעתך? ואני אמרתי לו: ראש הממשלה, אני מקווה שלא תהיינה הרבה אבדות בנפש. צריך להציל את אחינו, קום ועשה, שלח את הצבא, הצל את היהודים באנטבה! אנחנו נהיה אחראים, אם הלילה יהיו לנו הרבה אבדות, נישא יחד באחריות. כך קמה האחדות הלאומית בימי אנטבה. מר פרס מנצל במערכת הבחירות את אנטבה, כדי לנהל תעמולה בשביל עצמו. שם נפל יוני נתניהו, בנו של ידידנו פרופ׳ נתניהו. הוא לא נפל בשביל מר פרס; הוא נפל כדי שיחיו יהודים. כדי שנציל מאה מהם אשר נשבו בידי צר ואויב. אנחנו התלכדנו ביוזמתנו. ודאי, לאחר מכן נפגשנו הרבה פעמים ואני ביליתי ליל שימורים, כאשר חזרו המטוסים, יתד עם הגאולים והחיילים. אנחנו אז קיימנו דיון בכנסת, ואני אמרתי: כל הכבוד לממשלה שקיבלה החלטה, והוספתי: לראש הממשלה יש תמיד טיפה נוספת של אחריות. ראש הממשלה... ובכנסת, באוזני כל העם אמרתי: ראש הממשלה, כל הכבוד לך.

צאו וראו מה ההבדל: אנחנו החלטנו החלטת ישועה; חיל האוויר ביצע מעשה ישועה. אנשי המערך אמרו, כל הכבוד לחיל האוויר. תודה רבה לכם, אבל חיל האוויר איננו מחליט, הממשלה מחליטה. היא הטילה על עצמה את האחריות על כתפיה. פן יהיה, חלילה, כישלון. מה היו אומרים אנשי המערך [לו היה כישלון]? היו מנקרים עיניים: אנחנו [ממשלת הליכוד] אחראים על ההחלטה. אני רוצה לומר לכם, שההתרגשות הייתה כל כך גדולה בבית רבין, שכשברביעי ביולי נפגשנו בשגרירות האמריקאית, ניגשה אלי גברת רבין ונתנה לי נשיקה. ואני מייד סיפרתי לאשתי, שיהיה שלום בית אצלנו... עכשיו אתם רואים את ההבדל. אנחנו באופוזיציה והם באופוזיציה. אנחנו באופוזיציה פטריוטית, אחראית, מסורה, נאמנה. לכן נתן בנו העם אמון לפני ארבע שנים להקים ממשלה. הוא למד, הוא התבונן, הוא ידע. איפה האופוזיציה? נגד האינטרס הלאומי. שבירת האחדות

הלאומית. אפילו בעניין הזה, כמו פצצות אטומיות המופנות והנועדות לעם ישראל. יבושו וייכלמו! עליהם מסתמכים כל הצרים וכל חורשי רעתנו עד היום הזה. אבל, ברוך השם, למרות הכול.

מילא, שיגדף מר פרס, שיחרף מערכות אלוהים חיים. זה לא שווה קליפת שום, כל גידופיו וכל עצבנותו. אתם ראיתם היום את התמונה של פרס נואם מן הבמה הזאת? איזה מין פנים מעוותות יש לו? מרוב שנאה, השנאה אוכלת אותו. יחד עם הפחד. שיגדף, שיחרף, שיקלל, לא שווה פרוטה. העיקר, רבותיי: אשרי העם שככה לו. אשרי העם שבנים כאלה לו, כמו טייסינו הגיבורים. הכור האטומי איננו! הבטחנו את חיי האומה. מה לנו הקללות והחרפות של מר פרס! כך אנחנו מגינים על עמנו!

ואני רוצה לומר בשקט מוחלט לסדאם חוסיין ולאויבינו האחרים: אתם עדיין מבטיחים לפתח נשק להשמדה המונית נגד עם ישראל. אתם לא תצליחו לפתח נשק להשמדה המונית נגד עם ישראל. אנחנו נשמיד את הנשק הזה לפני שאתם תוכלו להפעיל אותו. עם ישראל יהיה לנצח נצחים במולדתו!

אנחנו ממשיכים, יש לנו עוד הרבה לומר לכם, הלילה גדול. הקשיבו בסבלנות, מה עוד עשינו למען עמנו, למען ארצנו. אנחנו בנינו את ארץ ישראל לאורכה ולרוחבה ולתפארת עולם. בארבע השנים האחרונות הקימונו מאה ארבעים וארבעה יישובים יהודיים חדשים. אני שמח לומר לכם שעימנו יושב אדריכל ההתנחלויות, אריאל שרון. איזה קשיים היו לו מחוץ ומבית!

ואספר לכם את הסיפור. רק שיהיה שקט מוחלט. לפני ארבע שנים, ביולי, בפעם הראשונה נסעתי לוושינגטון לפי הזמנת נשיא ארצות הברית. דיברנו על עניינים חשובים מאוד. לפתע פתאום אומר לי הנשיא, מר קרטר, שהוא ידיד טוב שלנו, עשה רבות בשבילנו. אבל לפתע פתאום הוא אומר לי, אדוני ראש הממשלה, ההתנחלות שלכם, איך הוא אמר בשפתו, ווסט בנק, ביהודה ושומרון, היא בלתי־חוקית והיא מכשול לשלום. אני אמרתי לו, אדוני הנשיא, ההתנחלות שלנו אין ג'ודיאה אנד סמאריה היא חוקית והיא תחזק את השלום. מאז ביקרתי באמריקה יותר מעשר פעמים, ושוחחנו על עניינים חשובים, וניהלנו משא־ומתן. כל פעם הוא אמר לי, מיסטר פריים־מיניסטר, ההתנחלות שלכם היא בלתי־חוקית והיא מכשול לשלום. בכל פעם אני אומר לו, מיסטר פרזידנט, ההתנחלות שלנו היא חוקית והיא תחזק את השלום.

כך דיברנו ארבע שנים. הוא בשלו ואני בשלי. ובינתיים הקימונו מאה וארבעים וארבעה יישובים חדשים. לא נכנענו לשום לחצים.

היה בשומרון יישוב אחד לפני ארבע שנים ושמו "קדום". וראש הממשלה קודמי נשבע שקרוב היום והוא יוריד אותו. פה אני חייב לספר סיפור מניסיוני במחנה הריכוז הסובייטי. שם נפגשתי עם קצין שנלחם במלחמה הפינית־הרוסית בימי מלחמת העולם השנייה. ואחר החיילים שלו, גם הוא נלקח בשבי. ברוסיה הקומוניסטית מקובל שאם חייל חוזר מן השבי, רואים בו בוגד במולדת. מכניסים אותו לבית הסוהר וחוקרים אותו. אז חקרו גם את החייל הזה. והחוקר שאל אותו: ספר לנו, איך נפלת בשבי, אה? אז הוא אמר: מה יכולנו לעשות? היינו ביער. יער עבות, שלג. לילה. הפינים באו בחלוקים לבנים. לא ראינו אותם. בסקי. לא שמענו אותם. הקיפו אותנו מכל עבר. בא המפקד, אמר: אין ברירה, צריך להיכנע. אמר לו החוקר, לחייל: היית צריך למות למען המולדת. אמר לו החייל: לא הספקתי...

כך אפשר לומר על מר רבין, עִם קדום. הוא רצה להוריד את היישוב, אבל לא הספיק. כי בינתיים, אנחנו נבחרנו לממשלת ישראל. היום, ברוך השם, ביהודה ושומרון יש לנו חמישים וחמישה יישובים חדשים. לא אחד! הבטחנו לכם הרבה אלוני־מורה – הם הוקמו, אלוני־מורה. היום, על ההר שומרון. אני מציע לכם, אולי עוד מחר, לא, כבר לא תספיקו, לא, ביום אחר, תלכו בלילה לראות את השומרון: על ההר אור גדול. האור הגנוז של אהבת המולדת, שהיה לאור גלוי של ההתנחלות היהודית. ההר הגבוה והנישא של השומרון, האור הזה לא יכבה לעולמים. הוא יאיר את דרכנו. לעולם לא נעזוב את השומרון! לעולם לא ננטוש את יהודה! לעולם לא נצא מרצועת עזה! לעולם לא נרד מרמת הגולן! זו ארצנו, מולדתנו!

אנחנו רוצים לחיות עם הערבים בשלום, בכבוד הדדי. גם תחת ריבונות ישראל תהיה להם אוטונומיה. אנחנו לא נתערב בענייניהם. הם יוכלו להתקדם, כפי שהתקדמו עד היום הזה. אנחנו נכבד אותם. אבל הארץ הזאת היא ארצנו, ארץ אבותינו מימי קדם, וארץ בנינו מדור לדור – עד סוף כל הדורות. ומשום כך בנינו אותה, את ארץ ישראל, לאורכה ולרוחבה, ונוסיף לבנות אותה – עוד בניינים, עוד אנשים, עוד יהודים, לאלפים ולרבבות. יישבנו ביהודה ושומרון וברמת הגולן וברצועת עזה ובכל מקום אחר. התגברנו על המכשולים האלה מחוץ, והיו מכשולים מבית.

מה אמרו לנו הציונים הסוציאליסטים מבית המדרש של המערך? לאן אתם הולכים להתיישב? הם אמרו. למקומות שבהם יושבים ערבים? אני רוצה לשאול אותם: מילא, הסוציאליזם שלהם לא שווה פרוטה, הוא מיושן. זה סוציאליזם של פרוטקציוניזם, של אפליה, של חוסר צדק, איזה סוציאליזם זה בכלל? של ניצול האדם על ידי האדם. אבל הרי הם ציונים, אני יכול לומר: כמונו, ציונים. איך נבנתה ארץ ישראל, כאשר באה העלייה הראשונה? זו שניסו לשכוח אותה ואת זכויותיה ההיסטוריות. לפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה, במאה ה־19, הם עלו על ההר של זיכרון־יעקב, שומם, מסביב ערבים. כאשר הם הגיעו לגליל והתיישבו בראש־פינה, גם על גבעה, מסביב ערבים, ארץ שוממה, התנחלו שם; כאשר הם באו לחדרה, מסביב ערבים וביצות ומוסקיטים ומלריה, ומתו מן המלריה – כך הונח היסוד לבניין ארץ ישראל. הם הלכו לראשון־לציון, מסביב ערבים. איך נבנתה הארץ, בכל העליות? איך נבנתה תל־אביב? האם לא היינו בתוך יפו כשהיו מסביב 70 אלף ערבים? אחר כך הלכנו לתל־אביב. תל־אביב הייתה על יד יפו. איך נבנתה חיפה? היא הייתה כולה כפר ערבי. לא היו שם אלא כמה עשרות יהודים. באנו לחיפה ובנינו אותה לתפארת בשנות השלושים. איך נבנתה ארץ ישראל? איך הלכו אנשי חניתה וחומה ומגדל והקימו את הקיבוץ ההוא, שאני מכיר בו כל איש, אישה וילד, ואני אוהב אותם אהבת נפש, ואני ביקרתי שם הרבה פעמים – איך נבנתה חניתה בשנת 1938, אם לא על ידי הליכה לתוך היישוב הערבי? מסביב ערבים ובתוכם חניתה, שהוקמה בשנת 1938.

נו, ומפ"ם? מפ"ם אפילו הגדילה לעשות מאחרים, היא פשוט לקחה אדמות של המארוניטים והיא הרחיבה את אדמות הקיבוץ שלה. אתם תאמרו לנו, שאסור בארץ ישראל ללכת למקום שבו יושבים ערבים? זו לא ארצנו? אסור לנו להקים את אלון־מורה מעל שכם? כן, משכם רואים את אלון־מורה, למעלה, למעלה על ההר. הר כביר, אוד גדול ביום ובלילה. יש בשכם אנשים שאינם יכולים להסתכל למעלה – אז הם מסתכלים למטה, נו, אז מה? איזו טרגדיה היא זו? כך קמה, כך נבנתה ארץ ישראל. עכשיו הם אומרים, אסור לכם. והם הפריעו לנו. והם פרסמו לפני המועד. והם נתנו חומר לאויבינו. אבל לא התחשבנו בהם. גברנו על המכשולים מחוץ. התגברנו על הקשיים מבית. בנינו את ארץ ישראל – מאה ארבעים וארבעה יישובים בכל הארץ. יישובים יהודיים חדשים.

הבנייה בארץ ישראל – 135 אלף התחלות דיור, עשרות אלפים

פתרונות דיור לזוגות צעירים. ירושלים עצמה, עם מעלה־אדומים, 9,000 דירות. המערך הסוציאליסטי השאיר לנו בירושה 6,000 משפחות במעברות, עשרים ותשע שנים בצריפונים דלים. בוץ בחורף, אבק בקיץ, עכברים, לכלוך. ארבעים אלף נפש בישראל, שלושים שנה בקירוב, והם לא פתרו את הבעיה. בא דוד לוי, והוא כבר הוציא, מתוך 6,000, 3,600 משפחות, ונתן להם דיור ראוי לבן תרבות. אני מבטיח לכם, ידידים: אם ביום ג׳, מוחרתיים, יום שלישי כולו טוב, בבוקר בבוקר, תקומו ותלכו לקלפיות ותטילו את הפתק הנכון – אתם יודעים איזה פתק הוא הנכון – ותטילו את הפתק הזה – לא תעבורנה שנתיים ולא תהיה עוד שום מעברה בארץ ישראל. בושה, חרפה, מעברות, שלושים שנה, בארץ הזאת. אנחנו נפתור את הבעיה. המערך לא היה מסוגל לפתור אותה.

הנה כי כן, אנחנו כך בנינו את הארץ. לצד ההתנחלות, שיקום שכונות – רעיון מקורי שלנו. שכונות עוני קמו לנו, מאה ושישים בכל הארץ. אנחנו ראינו אותם בעוניים, בדחקותם, עד שש־שבע נפשות בחדר אחד. איך ילד יכול לעשות שיעורים? ובלי השכלה בימינו אי־אפשר להתקדם. אנחנו החילונו כבר לשקם; בעבודה נמצאות שבעים שכונות. חלק מהן נקים כמשוקמות. אבחנו חיברנו שתי דירות יחד, כבר יש ארבעה חדרים, לפעמים אפילו שלוש דירות, לפעמים דרושים שישה חדרים, משפחה ברוכת ילדים, שתיים־עשרה, אפילו ארבע־עשרה, אפילו שש־עשרה נפשות. אני ביקרתי בכמה דירות כאלה. האישה, קיבלה את פניי, אמרה, אנחנו מאושרים, חיים חדשים נפתחו לפנינו, לילדים יש חדר, פינה, שולחן, הם יכולים לעשות שיעורים, אין רואים עוד את השכנים של בית אחד מול השני, כיסינו אותם.

אני מבטיחכם, ידידים, אם מוחרתיים תלכו לקלפי ותטילו את הפתק הנכון, לא תעבורנה ארבע שנים ואנחנו נפתור את הבעיה הזאת, או כולה או רובה. לא תהיינה שכונות עוני בארץ ישראל. המערך הקים אותן – אנחנו נשקם אותן. דיור ראוי לבן תרבות, לכל איש ולכל משפחה בישראל.

אנחנו הנהגנו חוקים סוציאליים רבי חשיבות. ראש וראשון לכולם, חוק חינוך תיכון, חינם! תחת שלטון המערך הסוציאליסטי, המשפחה דלת האמצעים הייתה צריכה לשלם בגימנסיה, בעד ילד אחד, לפעמים בעד שלושה ילדים. מניין תיקח? ובמסורת שלנו נאמר ״היזהרו בבני העניים כי מהם תצא תורה״. שר החינוך, על פי החלשת הממשלה, הנהיג חוק חינוך תיכון, חינם. עכשיו, כל ילד בישראל, אתרי שסיים

את חוק לימודיו בבית ספר היסודי, יכול ללכת לגימנסיה, יסיים אותה, ילך לאוניברסיטה, ירכוש השכלה, ירחיב דעתו. בימינו בלי השכלה אי אפשר להתקדם. הנה כי כן, זה החוק הסוציאלי הצודק החשוב ביותר שקיבלנוהו בכנסת הזאת, בכנסת התשיעית, על ידי ממשלת הליכוד. ועוד, "חוק הכנסת מינימום", "חוק הצמדת גמלאות", "חוק ביטוח סיעוד ממלכתי לקשישים", על פי המסורת שלנו: "אל תעזבנו, ככלות כוחנו אל תעזבנו". כך אנחנו לא נעזוב את הקשישים, כפי שאנחנו מתפללים. ואנחנו נגשים את החוק הזה. אסור לנטוש את הציבור הזה, את הקשישים. עלינו לעזור להם. הם מאלפינו ואבותינו. כך אנחנו הנהגנו את החוקים הסוציאליים, והאחרון, ואולי החשוב מכולם, יהיה – עד עתה אין לנו חוק ביטוח בריאות לכול, ממלכתי. יש קופות חולים, וכאשר בא אזרח, אפילו לאחר תאונה, לבית החולים, שאלו אותו לכרטיס. לא היה לו, שלחו אותו לבתי חולים אחרים. לא קיבלו אותו. ולפעמים היו טרגדיות, בזלזול הזה של החולה. שר הבריאות שלנו, הנמצא עימנו, מר שוסטק, הצליח בקריאה ראשונה להעביר חוק ביטוח בריאות ממלכתי לכול. אנחנו מבטיחים לכם שאם ביום ג' תטילו את הפתק הנכון, בכנסת העשירית, כעבור שנה ובוודאי כעבור שנה וחצי, נעביר את החוק בקריאה שנייה ושלישית, לא ישאלו עוד לשום כרטיס, לשום מפלגה, ולשום הסתדרות ולשום השקפה. אדם חולה רשאי לקבל טיפול רפואי, כל אדם באשר הוא אדם, כל אזרח באשר הוא אזרח.

אנו מבטלים את כיסי האבטלה. אצלנו אין אבטלה המונית. יש לנו רק אחוז אחד של מובטלים, יש לנו אחוז יותר גדול של מבקשי עבודה. אבל זו סוגיה לגמרי אחרת. אם קיימים כיסי אבטלה אנחנו מתערבים. שלושה מפעלים עמדו להיסגר. בקריית־שמונה, מערכת הביטחון, שר האוצר ושר התמ"ת התערבו, כל שלושת המפעלים נפתחו מחדש, הפועלים עובדים, מפרנסים את משפחתם בכבוד. במגדל־העמק עמד מפעל חשוב להיסגר, בגלל המשבר העולמי. שכנענו את פולגת לרכוש אותו, המפעל נפתח מחדש, כל הפועלים חזרו לעבודתם. בעכו, מפעל גדול עם שש מאות פועלים עמד להיסגר. התערב מיד שר האוצר, היושב עימנו, ושר התמ"ת, ופתחנו מחדש את המפעל וכל הפועלים חזרו. אנחנו לא נרשה אבטלה בארץ ישראל. כל אדם זכאי לעבודה, שבה יפרנס את משפחתו בכבוד. לא כמו בארצות אחדות. נכון, לנו יש אינפלציה הרבה יותר גבוהה מאשר אצלם, אבל יש להם מיליונים מובטלים, יותר מכפי שהיו בשנת 31', בימי המשבר העולמי הגדול, אחרי נפילת הבורסה בניו־יורק. אצלנו לא יהיה כדבר הזה.

הבטלה מעבירה על הדעת, ולכן אנחנו מבטלים את כיסי האבטלה. תחת שלטונו של המערך הסוציאליסטי הייתה אבטלה המונית. אתם זוכרים את המיתון שלהם? המיתון! רבבות משפחות נשארו ללא עבודה ולעיתים בלי פת לחם, אז יצאתם לרחובות וצעקתם: לחם עבודה, לחם עבודה. לא אצלנו. נבטיח, בעזרת השם, תעסוקה מלאה לכל תושב, לכל אזרח, לכל אדם באשר הוא אדם. לא תהיה אבטלה בישראל!

גולת הכותרת של פעולתנו המדינית בוודאי היא חוזה השלום בינינו לבין מצרים, הגדולה והחזקה במדינות ערב. עכשיו אתם יכולים לראות את החשיבות של חוזה זה. הנה, הסורים ניסו להשמיד את הנוצרים בצפון לבנון. לא נתָּנו. כל האומות הנוצריות עמדו מנגד. זה הכבוד ההיסטורי הגדול שהנחלנו אותו לעם ישראל: מדינה יהודית לא הרשתה לבצע רצח עם בימינו והצילה את הנוצרים בצפון לבנון ממש, על ידי החלטותיה, עזרתה ופעולותיה. ואז, באו הסורים, והכניסו טילים שלהם, אס אֵי 6, לתוך לבנון. על הטילים האלה אני רוצה לומר לכם משפט אחד. הקשיבו בשקט, ידידים. הטילים הסוריים בלבנון לא יהיו: הם יוצאו מן הלבנון! לא יהיו! אומַר את זאת בפשטות ובשקט.

אבל בינתיים קם משבר והיינו צריכים להתגונן, ואסד כבר גייס בין 60 ל־70 אלף חיילי מילואים, והוא עושה תמרונים, והוא נכנס ללבנון ויוצא מלבנון, ובריגדה נכנסת וחטיבה יוצאת. אלמלא חוזה השלום עם מצרים, היינו צריכים לפני שלושה שבועות לגייס את המילואים, כמעט את כולם, כדי שחלק מהם ישמור על הדרום וחלק יגן על הצפון. אתם רובכם, העומדים פה, אנשי מילואים, הייתם מוכרחים ללכת לגיוס, ולעמוד שם במדבר, ולעלות למעלה, לא הייתה שום ברירה – כי לא נרשה עוד בשום פנים ואופן מחדל שני של יום הכיפורים. המחדל של ממשלת המערך, של ליקוי מאורות! בשום אופן לא נרשה עוד יום כיפורים נוסף! ולכן היינו צריכים לנקוט אמצעי זהירות והגנה, והיינו צריכים לקרב את הכלים אל החזית, ולגייס את המילואים, את כל המילואים כמעט. כמה זמן יכלה מדינת ישראל כך להתקיים? אין אנשי המילואים אלא הפועלים בבתי חרושת, המורים בבתי הספר, העובדים במשרדים. אבל היום, משום שיש לנו חוזה שלום עם מצרים, אנחנו לא גייסנו אפילו יחידה אחת. כמה מאות מומחים גייסנו, חלק מהם עוד מעט ישתחרר. ואנחנו עומדים בכל כוחנו מול האויב, מוכנים להדוף כל, כל סכנה. אנחנו איננו רוצים מלחמה, לא עוד. לא, בשום פנים ואופן לא. אנחנו רוצים שלום. אנחנו רוצים לתת לעמנו תקופה היסטורית של שלום.

אבל אם האויב יתקוף, אז ניזכר בשירו של מורנו ורבנו, זאב ז'בוטינסקי:

אַל תַּגִּידוּ כִּי אֵינֶנּוּ
דַּם אָבִינוּ הַמַּכַּבִּי,
כִּי שָׁלוֹשׁ טִפּוֹת מִמֶּנּוּ
נִמְזְגוּ בְּדַם לִבִּי.

...

כִּי יִפְרֹץ שׂוֹנֵא מֵאָרֶב
אָז נָקוּמָה וְנַצְבִּיא.
חֵי הַנֹּעַר, חֵי הַחֶרֶב,
חֵי הַדָּם הַמַּכַּבִּי!

הנה כי כן, זאת עשינו. זאת פעלנו למען עמנו, למען ארצנו. ובין ההישגים – הישגים היסטוריים, ולא אכחד דבר מכם, גם קשיים יש לנו, היו לנו, ועוד צריך להתגבר עליהם. ואם תשאלו אותנו אם עשינו שגיאות, אני אגיד, הן. גם שגיאות עשינו. אבל, נתנו לעמנו ביטחון, התנחלות בארץ ישראל, נתנו לעמנו עבודה, נתנו לעמנו שיקום שכונות, נתנו לעמנו תנופת בנייה שכמוה לא הייתה. מר טדי קולק חברך, שלמה [להט], בירושלים, אמר בפומבי, בנוכחותי: תחת שום ממשלה לא הייתה בנייה כזאת בירושלים כמו תחת ממשלה זו, כמו אצל דוד לוי. הגנו על עמנו על ידי יוזמה מונעת, הרסנו את הכור האטומי לפצצות אטומיות – זאת עשינו למען עמנו, למען ארצנו. ברוך השם, שיכולנו לעשות את כל אלה. אבל, צריך להמשיך. ועוד הרבה הרבה נותר לעשות.

ועכשיו נבדוק, מי עומד נגדנו. הם קוראים לעצמם "מערך". הם היו פה אתמול. הם היו? הם הובאו! אני הייתי רוצה לדעת, כמה מיליונים שקלים עלתה להם ההפגנה של אתמול, האדומה הזאת? אה? לסוציאליסטים שלנו יש כסף. הם לא אוהבים קפיטליסטים, אבל קפיטל הם אוהבים. ריבונו של עולם, איך עלתה לנו אהבה שכזאת? אז הם יכלו להרשות לעצמם. אלינו באו אנשים כמו שבאו – בני חורין!

ובכן, מי עומד נגדנו? למערך יש קונספציה מדינית. הם קוראים לה "אופציה ירדנית". מה זה אופציה ירדנית? אומר מר אבא אבן, שרוצה להיות שוב שר החוץ – הוא כבר תפר לו מזמן את הפראק; הוא יצטרך

לשים אותו בנפטלין לארבע שנים נוספות – אומר לנו מר אבא אבן, צריך למסור שבעים אחוזים של יהודה ושומרון לריבונות ערבית. שימו לב, ריבונות ערבית, הוא אומר, לא אומר כבר ירדנית־חוסיינית. מדוע? מפני שהוא יודע: הם רוצים למסור את יהודה ושומרון לחוסיין, אבל הם כבר יודעים מפיו של חוסיין, אשר הודיע, שאם הוא יקבל איזשהו שטח מארץ ישראל מידי ישראל, הוא ימסור אותו מיד לערפאת, לארגון המרצחים והמחבלים. מר פרס שוב הטעה את הציבור ואמר, "אנחנו נעמוד על הירדן". ודאי שנעמוד על הירדן. אתם, המערך, עשיתם את זה? אנחנו כתבנו את זאת בהסכמי קמפ־דיוויד: צבאנו נשאר ביהודה, בשומרון ובעזה. אנחנו אחראים על הביטחון! שום מדינה פלסטינאית. שום חלוקה של ארץ ישראל. אנחנו השגנו את זאת, את העמידה הזאת על הירדן. אבל הוא הסתיר מאיתנו, היהודים, שאומנם נעמוד על הירדן תחת שלטונם, אבל ההר הגבוה של השומרון והרי יהודה יימסרו לחוסיין, ועל ידי חוסיין לערפאת. ואז יבואו אנשי המחבלים אל ההר הגבוה, שומרון, ואל הרי יהודה, ויזמינו את הסובייטים, מאודסה, שעתיים וחצי טיסה, לא יותר, הם סוכני מוסקבה, ואז יציבו את הטילים שלהם, ואת התותחים שלהם, והם יגיעו עם טיליהם עד לתל־אביב– יפו, עד לרחובות, עד לראש־פינה, עד לראשון לציון, עד לבני־ברק, עד לגבעתיים, עד לחולון, עד לבת־ים. כל היישוב היהודי על שפת הים יעמוד תחת איום הקטיושות של האויב. לא יהיה עוד שום סימן לשלום, אלא שפיכות דמים מתמדת, בלתי פוסקת.

אני לפעמים תמה. הרי הם קוראים לעצמם אנשים פרקטיים, פרגמטיסטים. נו, מילא, אין לכם רגש לארץ ישראל, למולדת, מילא – אבל איפה השכל שלכם? איך אפשר למסור את ההר לידי האויב, כדי שיוכל להגיע עד לתל־אביב, עד לכיכר הזאת, עם הטילים שלו – איך אפשר לחשוב אפילו על זאת? זאת היא האופציה הירדנית שלהם. היא לא תקום! היא לא תהיה! אנחנו נדאג לזה. מי עומד נגדנו? עכשיו שמעו בשקט את הסיפור, בשקט מוחלט, אני אבקש שקט מוחלט, ושמעו את הסיפור. לפני כמה חודשים הזמין מר פרס, המתיימר להיות ראש ממשלה, את חיים בר־לב, זה חיים בר־לב, אדם חשוב מאוד. הוא היה רמטכ"ל, כל הכבוד. אבל היום, הצבא שלנו הוא אחר לגמרי, ציודו שונה, נשקו אחר. טוב, הוא היה רמטכ"ל, כל הכבוד לרב־אלוף שהיה לנו – מה הוא יודע על הצבא שלנו? כלום. אבל, מר פרס אמר לו: חיים, אתה תהיה לי שר הביטחון. טוב. חיים בר־לב הודה. כעבור כמה ימים אני ראיתי את הכרוז, עמוד שלם: חיים בר־לב נלחם במלחמת ששת הימים, חיים בר־לב נלחם במלחמת יום הכיפורים, חיים בר־לב הלך

צפונה, חיים בר־לב הלך דרומה – עליו אתה יכול לסמוך, הוא יהיה שר הביטחון. מר פרס, למה לקחת לנו שר ביטחון כל־כך טוב שאפשר עליו לסמוך, מה עשית לנו, מה עוללת לעם הזה?

למה לקחת: כפי שיתואר בפסקאות הבאות.

לפני שבועיים באו אל מר פרס אנשים ואמרו לו: שמעון, אתה צריך להחליף את בר־לב. הוא טוב, אבל יש לנו בעיה: יש אצלנו אדם ושמו יצחק רבין. אדם טוב והגון, הוא היה הרמטכ"ל, כל הכבוד לו, בימי מלחמת ששת הימים. אז, אנחנו ביוזמתנו, הקימונו ממשלת ליכוד לאומי. בשבת מסוימת הם לא יכלו להחליט שום החלטה, עשרה נגד עשרה. היו משותקים. אז עמד עלינו להיות כמעט אסון. אז היו מגויסים כל המילואים, ועמדו, בנגב – והארץ הייתה נחרבת מבחינה כלכלית; או יזמנו הקמת ממשלת ליכוד לאומי; כעבור שבוע נתקבלה החלטה פה אחד, ולמוחרת היום, בבוקר בבוקר, כבר לא היה חיל־אוויר לשום מדינה ערבית מסביב. וכך החלה פרשת הניצחון הגדול, בימים ההם, לפני 14 שנה ומעלה. ובכן, כל הכבוד לו. אחר כך היה שגריר בארצות הברית, אחר כך היה שר העבודה, לבסוף היה ראש ממשלה, כל הכבוד לו. אז אמרו לפרס, בייחוד ישראל גלילי, זה יועץ הסתר של גולדה מאיר זיכרונה לברכה, ייבדל הוא לחיים ארוכים – הם אמרו: "שמעון, אתה צריך לתת את המשרה הזאת של שר הביטחון ליצחק רבין, אחרת לא יהיה טוב". אז מה אמר "שמעון"? "ישראל, זה בלתי אפשרי. אני הבטחתי את התפקיד הזה לחיים בר־לב. איך אני אוכל עכשיו לקחת אותו ממנו? לא ייתכן".

אחר כך הוא הזמין את בר־לב אליו, ואמר לו, "חיים, דרשו מאיתנו שאני אתכחש להבטחה שנתתי לך. אני לא אעשה זאת. בשום פנים ואופן. אני לא אמנה אדם אחר להיות שר הביטחון. אתה שר הביטחון". זה קרה לפני שבועיים, או פחות מזה. והנה, ארבעה ימים לפני הבחירות, אנחנו מתבשרים אחרי חצות הליל: חיים בר־לב, שר הביטחון האידיאלי והמופלא, כבר לא יהיה שר הביטחון. ומי יהיה שר הביטחון אם המערך ירכיב את הממשלה? יצחק רבין. נו? יצחק רבין? כך משחקים באנשים?

מר פרס, המסכן הזה, התאונן שמנסים לרצוח את האופי שלו, רצח אופי. קורבן כזה, זה רצח אופי? זו התאבדות אופי. אתה בעצמך הורג את האופי שלך. ההן הוא לא הן, הלאו הוא לא לאו, הבטחה אינה הבטחה, שבועה איננה שבועה. כל יום הוא אומר "כל נדרי": לא שרירין, לא קיימין, שביקין. "כל נדרי" בקיץ? לפני יום הכיפורים? ומה פלא שלא סומכים עליך? אי אפשר! ממש אי אפשר. הכול כדי להרוויח, לנסות להרוויח עוד כמה קולות.

ומר רבין? עם כל הכבוד, מה אתה עושה? כתבת ספר. את הספר הזה יקראו הילדים שלנו, והם יקראו את הדברים הבאים, על שמעון פרס: "חתרן בלתי־נלאה", "לא האמנתי אפילו למילה אחת שלו", "מדליף סודות ממלכתיים". נו? ואחרי כל זה אתה מוכן לשרת תחת החתרן הבלתי־נלאה שאתה לא מאמין אפילו למילה אחת שלו? כשהוא ראש הממשלה? אתה מוכן לעשות את זה?

הרי הם הגיעו לשיא הציניות! לשיא הצביעות! הרי הם מתקלסים בכל אדם ישר בישראל! הרי זו התעללות בכל אמת! כך נוהג המערך כשהוא מפחד, איי, כמה הוא מפחד. איי איי איי, איזה פחד נפל עליו.

מי עומד נגדנו? אני אקרא לכם משפט אחד מתוך כרוז שלהם. הם כותבים, "בוא איתנו ונוריד את הליכוד". המצווה הגדולה להוריד את הליכוד. נו? אתם מסוגלים להוריד את הליכוד? יש לכם כוח להוריד את הליכוד? בואו לכיכר מלכי ישראל ותראו הלילה הזה, אם אתם יכולים להוריד את הליכוד!...

אמש בכיכר הזו עמד שחקן צעיר, מה שמו? דודו? דודו טו־פז, דודו טופז. כאן הוא אמר את הדברים הבאים; עכשיו דממה, שלא נשמע זבוב, דממה מוחלטת, שמעו. דודו טופז, באוזני 100 אלף אנשי המערך, הוא אומר את הדברים הבאים [קורא מתוך פתק]: "הצ'חצ'חים [במלרע], הם במצודת זאב: הם בקושי שין גימלים, אם הם בכלל הולכים לצבא. כאן נמצאים החיילים ומפקדי היחידות הקרביות". אודה ואתוודה לפניכם, עד הבוקר לא שמעתי את המלה "צ'חצ'חים" ולא ידעתי מה פירושה. במחתרת, בימי תנועת המרי, שאל אותי גלילי, אחרי התייעצות עם נתן ילין־מור זיכרונו לברכה, מטעם הלח"י, כשתכננו יחד פעולות נגד השלטון הבריטי, ואמר לי בהאי לישנא, גלילי אמר לי: "איך אתם פתרתם את הבעיה של עדות המזרח באצ"ל?" ואני מסתכל בו בתמיהה ואומר לו: "ישראל, מה אתה שואל? איזו בעיה?" והוא אומר: "נו, אינך יודע, לא שמעת? הבעיה של עדות המזרח". אז אני אומר לו: "איזו בעיה? אין לנו. כולנו אחים, כולנו יהודים, כולנו שווים, כולנו... המפקד הגדול במחוזות היה תימני; עוזי היה ספרדי; גידי, שעשה את הפעולה ההיסטורית של מלון המלך דוד, היה ספרדי; הממונה על כל האסירים בלטרון היה תימני – וכל הבחורים שלנו עמדו דום לפניו. איזו בעיה? אין לנו. כולנו יהודים. כולנו אחים. כולנו לוחמים. אבל שמעו, כאשר אותו, מה שמו, דו־דו טו־פז, אמר את האיוולת, את דברי ההבל ורעות הרוח שלו, כל הקהל שעמד אמש פה הריע. עכשיו אני אספר לדודו טופז, למי הוא

התכוון. בני עדות המזרח שלנו היו לוחמים גיבורים, גם במחתרת. יש ביניהם עולי גרדום, אשר עד הרגע האחרון לחייהם שרו את שיר "התקווה" והפליאו עולם ומלואו בגבורתם המופתית. והם הלכו לבתי הסוהר, למחנות ריכוז, הם נלחמו ולא נשברו, הם זעקו בפני השופטים הבריטים את המילים "אנחנו לא מכירים כלל בשלטונכם; עליכם להסתלק מכאן, מארץ ישראל". פיינשטיין היה ממוצא אירופאי, איך קוראים לזה, אשכנזי; משה ברזני היה ספרדי מעיראק. בלילה לאחר שנידונו למוות, והיו צריכים בבוקר־בבוקר להוריד אותם מן התלייה, והרב היה איש זקן, הוא אמר שיבוא להוריד אותם, ולא רצו לפגוע ברב, הם לקחו לליבותיהם רימון יד, לחצו. אשכנזים? עיראקים? יהודים! אחים! לוחמים!

היעמוד כל שחקן שכיר של המערך ויתעלל ויחלל את השם? בני עדות המזרח הם מטובי הלוחמים של צה"ל. הם, יחד עם אריק שרון, חצו את תעלת סואץ ועברו לצד השני. הוא פקד עליהם, מטובי הלוחמים בישראל. ועתה נגיד בפני עם ועדה ובפני הקהל הפרוע של המערך המשמיע תרועות, איך אמר שם? צ'חצ'חים, צ'חצ'חים, כך הוא קורא להם – הצ'חצ'חים הם רק ראויים להיות שין גימלים. שוטר גדודי, נכון? זה כמו ג'ובניקים? ג'ובניקים לא נלחמים בכלל. חילול השם. וכל הקהל הריע! והיכן הייתה הגברת שושנה ארבלי, העומדת במקום השני ברשימת המערך? והיכן היו האחרים? למה לא עזבו מתוך מחאה את האספה הזאת? עדיין איש לא חילל את השם במידה כזו, עדיין איש לא פגע בכבודו של שבט שלם בישראל, כמו שהמערך פגע אמש במקום הזה. מה שאני מבקש מכם הוא, מחר מן הבוקר ועד הערב, ערכו מפעל שיחות טלפוניות. מה שצריך, שחשוב לעשות, זה לטלפן אל כל מכריכם בירושלים ובחיפה ובראשון לציון ובנס־ציונה וברחובות ובבאר־שבע. רק תספרו מה שאמר פה דודו טופז, כל העם בישראל חייב לדעת את זאת. זה משפט אחד בסך הכול: הצ'חצ'חים כולם במצודת זאב. אשרינו שהם במצודת זאב! ...

ללכת לקלפי ולהטיל את הפתק הנכון, פתק אחר פתק, פתק אחד פתק, גשם נדבות של הפתקים הנכונים: מח"ל, מח"ל, מח"ל! להטיל את הפתקים, להתנדב לעבודה, ביום ובלילה, ממחר ואז בעזרת השם, באמון העם, ייוודע ביום רביעי בבוקר־בבוקר – עמלנו לא היה לשווא, מאמצינו לא נעשו לריק, העם שב ונתן בנו אמון, המערך יהיה עוד ארבע שנים באופוזיציה, זה בריא בשבילו, שילמד איך עושים אופוזיציה אחראית, פטריוטית, נאמנה. ארבע השנים הראשונות

לא הספיקו להם. צריך עוד ללמוד, ואחר כך עוד ארבע שנים, אחרי שש־עשרה שנים הם יראו מה לעשות. ואנחנו, אם ירצה השם, נרכיב ממשלה. מן הניסיון למדנו לשרת את האומה בנאמנות, במסירות, באמונה, באהבת ישראל, באהבת ארץ ישראל.

ידידים יקרים, מתוך אמונה זו, אני אומר לכם הלילה הזה – עוד יבואו עלינו ימים גדולים: נבנה את משקנו, נחזק את צבאנו, נחנך את ילדינו, נחוקק את חוקינו הצודקים, החברתיים, נפתור את מצוקת הדיור, ניתן דיור לבני הזוגות הצעירים, נקים תעסוקה מלאה, נתנחל בארץ המולדת, ארץ יפה, מוריקה, טובה, פורייה, ככתוב בתורתנו הקדושה, ננחיל אותה לבנינו אחרינו, עם ישראל חי וקיים. עם ישראל יחיה כעם בן חורין בארצו. ... אין אתם עוד מפחדים מפני מפא"י. היא איננה, מפא"י, היא לא תפחיד אתכם – בני חורין אתם, אזרחים שווי זכויות אתם: בגאווה, בקומה זקופה, מוחרתיים ללכת לקלפי, כולנו יחד: נקים את ממשלתנו, נשרת את עמנו, ובעזרת השם עוד כולנו נזכה לימי חדווה, לאהבה, לשמחה ולגילה ולגאולה שלמה!